

Kan moral intressera en Grästorpare?

Det är en provocerande rubrik. Men annars skulle en text om moral tappat läsaren i första stavelsen. Jag ska dock försöka göra det mycket häftigare än man först tror och visa att begreppet förklarar både Grästorps storhetstid och situationen idag.

Etik = Sunt förnuft

När jag var ung tonåring så läste jag en bok om Etik. Då lärde jag mig att etik och individens sunda förnuft är samma sak, en personlig kompass för att agera så att man ständigt håller en högre nivå av överlevnad. Många forskare och filosofer har ju definierat meningen med livet som att överleva, i sitt eget liv och genom fortplantning. Liv har som syfte att leva.

Det var logiskt och jag har haft användning av detta i formandet av mina personliga principer, men i bokens inledning så förklarades tydligt att etik och moral är olika saker som ej får blandas ihop. Det etsade sig fast i minnet därför att jag inte förstod moral på ett betydelsefullt sätt, och har väntat i 35 år på en användbar definition.

Moral = gemensam tävling

Förra sommaren läste jag en annan bok. "Lärdomar från historien" av bröderna Durant. Den var otrolig från början till slut, men en sak stack ut extra. Den om moral. Här fick jag äntligen definitionen jag saknat. Författarna definierar inte alls livets syfte som att överleva, utan som att tävla. En helt annan idé alltså. Och de definierar moral som den tävling man enas om gemensamt i en grupp. Det är alltså ett spel som man ger sig in i som en grupp och för det spelet enas man naturligtvis om reglerna och målen. Detta är moralen, ramverket.

Jante = Bruten moral

För nästan 100 år sedan skrevs boken "En Flykting Korsar sitt spår" om minnena från att växa upp i staden Jante, och från den formuleras sedan "Jantelagen". Boken är idag ingen kioskvältare men begreppet har stor betydelse för oss.

Jante är enkelt förklarat en isolerad kultur av avundsjuka och rädsla:

"Du ska inte tro att du är något"

"Hon där ska alltid vara så märkvärdig"

"Så här har vi alltid gjort så kom inte och tro att du ska ändra på det"

"De där umgås vi inte med, de är sådana där"

Jante uppstår till synes inte alltså där gemensam moral saknas, utan mer sannolikt där den har funnits men är bruten.

Gungbrädan

Jag bodde i en avkrok i Dalarna under mina tonår. Där syntes Jante till ibland. Min fru bodde i en närliggande ort under sin uppväxt. Det finns andra orter där Jante är starkare men när vi flyttade

till Grästorps så var vi medvetna om att välja en ort som inte var så drabbad. Och det lyckades vi med. Jante finns naturligtvis i Grästorp, men inte i särskilt stor utsträckning.

Efter flytten hit läste jag om Grästorps historia och speciellt storhetstiden runt sekelskiftet som ledde fram till storkommunens bildande, precis innan industrisamhället startade perioden av avfolkning, utflytt och jobb på annan ort som vi fortfarande befinner oss i. Dessa studier har sedan övergått till djupdykning i kommunens styrstrukturer.

När jag nu lägger detta pussel framträder formeln väldigt tydligt.

-När det finns möjligheter. Som kring sekelskiftet när järnvägen och handelsmännen kom och krokade arm med lantbrukarna. Då sjöd samhället av möjligheter. Det fanns en framtidsstro som gav hopp och energi, liv och bättre tillvaro. Det blev en tävling. Den var gemensam. Det blev moral, en stark moral som kretsade kring Grästorps utveckling och framgång. Grästorp var bättre än andra, och alla ville vara med att bygga och att få belöningar. Jag menar att det var denna tävling som senare fick namnet "Grästorpsandan".

Det var moralen man delade. Vare sig alla lyckades eller några lyckades bättre än andra så var tävlingen densamma sett uppifrån.

Bankiren Friberg som ledde kommunen i Grästorps mest expansiva år var inte där av en slump. Prosten Nyman som år 1864 stod i stämmosalen och argumenterade med bönder och markägare för att järnvägen skulle gå genom just Grästorp — han var inte heller där av en slump. De deltog i tävlingen. Och de bar sin del av det moraliska ramverket, den gemensamma överenskommelsen om vad Grästorp skulle vara och bli. 483 Grästorpare röstade enhälligt ja till en stor samhällsreform om att bli Köping 1897. Man kan säga att moralen var väldigt stark. Det rådde säkert ingen brist på åsikter men man delade det övergripande målet.

Kanske är det så att ledande figurer som dessa behövs som moralbärare att ansluta till. Lite som tävlingens lagkaptenen som målar upp visionen i omklädningsrummet innan.

Men vad händer när en sådan era tar slut eller förändras. Vad händer när man inte längre ser samma möjligheter, när erbjudandet från Grästorp inte är lika lockande jämfört med alternativen. När pengamaskinen ersätter järnvägen med lastbilen som inte passerar här, eller när lantbruksmaskinen ersätter många av arbetarna? Då minskar antalet deltagare. Tävlingen är inte längre tydlig och gemensam. Den tidigare moralen ersätts av annan moral, dvs andra gemensamma tävlingar. Mellan andra deltagare. Mindre grupper. De har i värsta fall konkurrerande mål med tidigare. Grästorps i sig är kanske inte det centrala i tävlingen längre.

Då blir framtidsbilden otydlig hos många, speciellt de som fortfarande sitter kvar i den gamla tävlingen och ser andra avvika, till sist avviker de också. Men om de inte hittar någon ny tävling att delta i alls, går de tillbaka ned till det som Durant beskrev som grundläget. Alltså den lägsta formen av moral, tävlingen med minst antal deltagare. Ungefär "gör det bästa för dig och dina närmaste och skit i de andra".

Det är alltså uppenbart att Jante rent principiellt växer fram i relation till hur bruten moralen är, rädsla för förändring, eller för att stötas ur sina grupper, och avundsjukan inför dem som hittar

nya vägar och lyckas, den samlas i en slags inre bitterhet. En bitterhet över förräderiet mot den gamla tävlingen och den förlorade känslan av tillhörighet.

Tänk dig en mindre ort med en väldigt framgångsrik person som sticker ut. Om denne bidrar till orten och ger tillbaks och delar med sig av framgången så är den fortfarande kvar i tävlingen, man delar moral. Orten är stolt över en sådan figur. Tänk dig samma sak men där denne person inte ger tillbaks utan har valt en annan tävling och kör sin egen grej. Då kommer Jante att forma samtalet kring denne person helt annorlunda inte sant?

Tillämpa samma exempel på ett företag. Vilken inverkan har moralen enligt denna definition på den samlade effektiviteten? Hur påverkar den interna intriger, grupperingar och motivation?

Det är moralen som avgör. Dvs frågan om huruvida man delar regler och mål och tillhör samma lag.

Jante uttrycker alltså den brutna moralen mellan människorna.

Moral eller Jante i Grästorp?

Vilka exempel på moral finns i Grästorp idag? Vid grillen. På arbetsplatserna. I kommunhuset?

Finns det en övergripande Grästorps-moral – den som en gång kallades Grästorpsandan?

Grästorp är faktiskt ovanligt rikt på fin och levande moral, moral saknas inte, men den är utspridd. Mängder av små tävlingar kör på med egna lagkaptener, otroliga människor som driver och bär mycket på sina axlar, men de är isolerade, och bördan blir inte lättare för varje år som passerar.

Så vad blir nu politikens roll i allt detta, vad blir kommunledningens?

Jag tycker inte att Grästorp är särskilt drabbat av Jante som sagt, men under dessa två år av att engagera mig i politiken och den kommunala styrningen så har jag förundrats över hur strukturer sitter fast. Hur svårt det är att få delta i grupper och bidra till samtalet. Att mötas av ”så här gör VI här, stör inte den balansen” leder till funderingar kring vilka de här ”VI” egentligen är. Jag har tyvärr inte upplevt att styrningen av kommunen har medborgaren i centrum, och vad innebär det för uppslutningen.

När nu kommunledningen i sin marknadsföring vill använda det mytomspunna ordet Grästorpsandan och därför ber medborgarna förklara vad det är, så blir det lite som att leta efter regnbågens slut och hoppas hitta guld.

Det finns bara en lösning. Vi måste göra tävlingen gemensam igen, där ligger guldets. Låt oss återupprätta Grästorpsandan, politiken kan gärna börja.

Micha Grönvalls